

BEATA STYPUŁKOWSKA

ZACHODNI OJCOWIE KOŚCIOŁA W KATECHEZIE BIBLIJNEJ ŚW. AMBROŻY

Niniejszy artykuł jest kolejną publikacją poświęconą ojcom Kościoła w katechezie biblijnej¹, a dotyczy św. Ambrożego, określonego tytułem wielkiego doktora Kościoła². Obszarem zainteresowania niniejszego studium nie są badania patrystyczne ani też celem nie jest przedstawienie całokształtu spraw odnoszących się do danego ojca Kościoła, ale wydobycie z życia i dzieł ojców praktycznego zastosowania dla katechezy biblijnej. Na początku cyklu zostały określone cele związane z przedstawieniem ojców Kościoła³, dlatego też i niniejszy artykuł ukazuje treść ułożoną według podanego wcześniej schematu. Zostaną podjęte zagadnienia związane z realizacją celów sfery poznawczej i wychowawczej oraz zadań

BEATA STYPUŁKOWSKA, doktor teologii, wykładowca katechetyki w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Zainteresowania: katecheza biblijna, indywidualne formy życia konsekrowanego. Kontakt: ul. św. Barbary 41, 42-200 Częstochowa, stypulkowska.czest@gmail.com. ORCID 0000-0002-8978-7190.

1. Dotychczas ukazały się następujące artykuły: *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Atanazy Aleksandryjski*, „Veritati et Caritati” (2017) nr 8, s. 337-373; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz z Nazjanzu*, „Veritati et Caritati” (2017) nr 9, s. 459-496; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Bazyl Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XLV (2017), s. 135-158; *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Jan Chryzostom*, „Veritati et Caritati” (2018) nr 10, s. 419-447.
2. F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998, s. 9.
3. B. Stypułkowska, *Wschodni Ojcowie Kościoła. Św. Atanazy Aleksandryjski*, s. 338-340.

katechezy z uwzględnieniem obowiązującej podstawy programowej katechezy⁴ oraz programu nauczania religii⁵.

W niniejszym artykule oparto się na taksonomii celów kształcenia zaproponowanej przez Bolesława Niemierko⁶ i dla sfery poznawczej przyjęto poziomy „wiadomości i umiejętności” występujące w powszechnie znanych taksonomiach celów nauczania. Zrezygnowano ze sformułowania „wiedza i umiejętności”, mimo że taka terminologia występuje w dokumentach szkolnych, w tym w podstawie programowej katechezy. Jednakże według *Encyklopedii PWN* wiedza jest to „ogół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystywania”⁷. Wiedza zakłada zatem umiejętności. W odniesieniu do wiadomości zastosowano następujące kategorie: zapamiętanie wiadomości i zrozumienie wiadomości. W odniesieniu do umiejętności zastosowano następujące kategorie: stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych, czyli stosowanie wiadomości oraz stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych, czyli rozwiązywanie problemów. W odniesieniu do działań zastosowano następujące kategorie: uczestnictwo w działaniu i podejmowanie działań. W odniesieniu do postaw zastosowano następujące kategorie: nastawienie na działanie i system działań⁸.

1. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących wiadomości

W odniesieniu do wiadomości stosuje się dwie kategorie: zapamiętanie wiadomości i zrozumienie wiadomości. Zapamiętanie wiadomości oznacza gotowość ucznia do przypomnienia sobie potrzebnych danych i podania ich w poprawnej formie. Wiadomości mogą dotyczyć terminologii, faktów, praw i teorii naukowych, konwencji i klasyfikacji, kryteriów oceny, zasad działania, procedur i algorytmów, metodologii badań. W każdym przypadku uczeń uzyskuje gotową wiedzę, wymagającą co najwyżej pewnego przegrupowania dla powiązania z wiedzą poprzednio uzyskaną. Wiadomości są zapamiętane, gdy uczeń jest w stanie odszukać je w pamięci, sprawdzić kompletność i ewentualnie uzupełnić, przedstawić w formie ustnej lub pisemnej albo wykorzystać w praktycznym działaniu. Na szczególną uwagę zasługują wiadomości dotyczące działania. Uczeń powinien umieć powiedzieć

4. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Dokument przyjęty podczas 379. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski 8 czerwca 2018 roku* (PP), Częstochowa 2018.
5. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Dokument przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski 19 września 2018 roku* (PN), Częstochowa 2019.
6. B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002, s. 31-51; B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1997, s. 85-97.
7. Wiedza, w: <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/wiedza.html> (2018.07.14).
8. B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48.

lub pokazać, jak coś należy zrobić, ale niekoniecznie musi umieć daną czynność wykonać⁹. W katechezie biblijnej wiadomości będą dotyczyły terminologii, faktów, zasad działania i metodologii badań. Takie same dane będą wykorzystywane w katechezie o ojcach Kościoła.

Zrozumienie wiadomości oznacza, że uczeń potrafi przedstawić je w innej formie niż je zapamiętał. Do wymaganych operacji należy: tłumaczenie (polegające na przedstawianiu wiadomości „swoimi słowami”), interpretacja (polegająca na umiejętności poprawnego streszczenia danych wiadomości i porównaniu ich z innymi) oraz ekstrapolacja (polegająca na „przedłużeniu” opisu zjawiska lub ciągu wydarzeń na inne sytuacje). Poziom wiadomości powinien być osiąganym przez wszystkich uczniów w klasie. Zrozumienie wiadomości opiera się na zapamiętaniu, a taksonomia jest hierarchiczna w zakresie dwu najniższych kategorii¹⁰.

Do szczegółowych celów dotyczących wiadomości (formacja teologiczna) będzie należało przekazanie informacji o dostępności materiałów dotyczących ojców Kościoła w zasobach bibliotek i Internetu, charakterystyka dokumentów o ojcach Kościoła oraz ich pism, przybliżenie postaci ojców Kościoła z uwzględnieniem rodziny, z jakiej się wywodzą, zdobytego wykształcenia, działalności i nauczania, związków przyjaźni i powiązania z innymi osobami. W odniesieniu do katechezy biblijnej ważne będzie ukazanie stosunku ojców Kościoła do Pisma Świętego i przeczytanie fragmentów z ich dzieł dotyczących wybranych tekstów biblijnych lub ksiąg biblijnych. Przez studium, słuchanie, oglądanie, stawianie pytań i szukanie odpowiedzi katechizowany będzie realizował cele dotyczące wiadomości.

W katechezie biblijnej o ojcach Kościoła należą uwagę należy zwrócić na kontakt uczniów z tekstami źródłowymi. Do takich tekstów będą należały zarówno dokumenty papieskie, jak i pisma starożytne. Przez analizowanie treści pochodzących z tekstów źródłowych uczeń udoskonali umiejętność ich rozumienia i interpretacji, co będzie przydatne również w odniesieniu do tekstów biblijnych. Św. Ambroży jest jednym z czterech zachodnich ojców Kościoła, których określamy jako wielkich doktorów Kościoła, dlatego zasługuje na to, aby poświęcić mu oddzielny czas w ramach lekcji religii i katechezy parafialnej.

2.1. Źródła formalne katechezy: dokumenty o św. Ambrozym oraz jego pisma

W odniesieniu do św. Ambrożego w katechezie biblijnej można wykorzystać list apostolski Jana Pawła II *Operosam diem* oraz katechezę środową Benedykta XVI z dnia 24 października 2007 roku. Ponadto uczniów można zachęcić do zapoznania się z *Wyznaniami* św. Augustyna, zwłaszcza z fragmentami dotyczącymi

9. B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 86; B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48; J. Świrko-Pilipczuk, *Wartości i cele kształcenia ogólnego*, w: F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 104.

10. B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 86-87.

św. Ambrożego. Wśród dzieł św. Ambrożego na szczególną uwagę w katechezie biblijnej zasługuje *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*¹¹, powszechnie dostępne są urywki występujące w liturgii godzin, ponadto w katechezie powołaniowej można wykorzystać *Obowiązki duchownych*¹² oraz *O dziewicach*¹³.

2.1.1. Nauczanie papieskie

Jan Paweł II w dniu 1 grudnia 1996 r. ogłosił list apostolski o św. Ambroży w 1600. rocznicę jego śmierci¹⁴, otwierając tym samym obchody Roku Ambrożyńskiego¹⁵. Ojciec Święty zwraca uwagę, że św. Ambroży, gdy został biskupem, oddał się usilnie studiom biblijnym i teologicznym, badając Pismo Święte i źródła wielkich Ojców o najwyższym autorytecie, a także starożytnych pisarzy kościelnych, zarówno łacińskich, jak i greckich, wśród których wyróżniał się Orygenes, jego stały mistrz i źródło natchnienia¹⁶. Jan Paweł II nazywa św. Ambrożego człowiekiem wewnętrznego skupienia i głębokiej kontemplacji, który kochał milczenie. Z tego skupienia duchowego rodziło się jego przenikliwe zgłębianie Pisma Świętego i jego wyjaśnianie, które dawał w swoich homiliach i komentarzach oraz jego duchowość, skoncentrowana na Chrystusie¹⁷. W swoim posługiwaniu św. Ambroży starał się, aby Ewangelia, z której czerpał solidne i mocne wskazania życiowe, była również pokarmem dla jego wiernych¹⁸. Przedstawił im jasny i przekonujący przewodnik duchowy, na który składa się słuchanie słowa Bożego, uczestnictwo w sakramentach i modlitwie liturgicznej oraz nakłanianie woli do codziennego przestrzegania przykazań¹⁹. Podaje drogę duchową w oparciu o alegoryczną egzegezę księgi Pieśni nad Pieśniami, w której rozpoznaje w miłości dwojga oblubieńców zarówno zaślubiny Chrystusa i Kościoła, jak

11. Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, tłum. W. Szołdrski, oprac. i wstępem opatrzył A. Bogucki, „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy”, t. XVI, Warszawa 1977.
12. Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, Z oryginału łacińskiego przełożył K. Abgarowicz, Warszawa 1967.
13. Św. Ambroży, *O dziewicach*, w: Św. Ambroży, *Wybór pism. Część druga*, przekł.: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz, W. Szołdrski, Wstęp i opracowanie: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz., Warszawa 1986, s. 173-228.
14. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem* w 1600. rocznicę śmierci świętego Ambrożego biskupa i doktora Kościoła, „Vox Patrum” 16 (1996), nr 30-31, s. 7-32.
15. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 2, s. 8.
16. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 5, s. 10. Postać Orygenesusa nie będzie oddzielnie omawiana w ramach katechezy biblijnej, ponieważ nie należy on do ojców Kościoła, lecz do pisarzy wczesnochrześcijańskich, jednakże jego imię niejednokrotnie może być wymienione przy okazji innych osób. Ojcowie Kościoła bardzo cenili interpretację Pisma Świętego dokonywaną przez Orygenesusa i z niej czerpali. Uczniowie zatem na katechezie biblijnej mogą się zapoznać z Orygenesem, którego dokładniej przybliżą im ewentualne studia teologiczne.
17. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 11, s. 14-15.
18. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 6, s. 11.
19. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 9, s. 13. Te działania można zaproponować również współczesnym uczniom.

i zjednoczenie duszy z Bogiem²⁰. Biskup Mediolanu szczególną troskę wykazywał w sprawie kształcenia prezbiterów i diakonów oraz o konsekrowane dziewice²¹. Dlatego też w katechezie młodzieży można podkreślić ten aspekt życia św. Ambrożego. Biskup Mediolanu zajmował się także kultem męczenników i rytami liturgicznymi²². Jan Paweł II przypomina, że wraz ze św. Hieronimem, św. Augustynem i św. Grzegorzem Wielkim, św. Ambroży jest jednym z czterech doktorów, których szczególną cziłą obdarza Kościół Łaciński²³. Wcześniej w liście papież wspomina św. Augustyna, który uznał św. Ambrożego za ojca swojej wiary²⁴. Jan Paweł II zwraca uwagę na rolę, jaką odgrywało w życiu św. Ambrożego słowo Boże. Biskup z Mediolanu komentował księgi biblijne, doszukując się w nich potrójnego sensu: dosłownego, moralnego i alegoryczno-mistycznego, aby pełniej odkrywać misterium Chrystusa i Kościoła. Podawane w liście *Operosam diem* cytaty odwołują się do bardzo obrazowych sformułowań św. Ambrożego o łączności między Starym a Nowym Testamentem²⁵. Papież wyraził pragnienie, by przykład św. Ambrożego prowadził współczesnych ludzi do tego, aby w coraz większym stopniu umieszczali Biblię niejako w centrum życia chrześcijańskiego i aby czytali ją z taką wiarą i wnikliwością jak św. Ambroży²⁶.

W dniu 24 października Benedykt XVI wygłosił katechezę środową o św. Ambroży²⁷, w ramach swojego cyklu o ojcach Kościoła. Papież przytacza fakty z życia św. Ambrożego i mówi o jego nauce i działalności. Przede wszystkim Benedykt XVI wskazuje na gorliwe studiowanie przez św. Ambrożego Pisma Świętego. Podaje, że św. Ambroży nauczył się komentować Biblię na podstawie dzieł Orygenesusa, niekwestionowanego mistrza szkoły aleksandryjskiej oraz że rozpowszechnił w środowisku łacińskim medytację Pisma Świętego na wzór Orygenesusa, wprowadzając na Zachodzie praktykę *lectio divina*²⁸. Papież zwraca uwagę na to, że św. Ambroży metodę *lectio* stosował w całym swym przepowiadaniu i we wszystkich pismach, które zrodziło modlitewne słuchanie słowa Bożego. Następnie, odnosząc się do fragmentów *Wyznań* św. Augustyna, Benedykt XVI podaje św. Ambrożego jako przykład głosiciela słowa Bożego, który sam jest jego wewnętrznym słuchaczem²⁹.

20. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 24, s. 24.

21. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 10, s. 13-14. W katechezie będzie to uwypuklone w ramach katechezy powołaniowej.

22. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 10, s. 14; Św. Augustyn, *Wyznania*, przeł. Z. Kubiak, Warszawa 1978, VIII, 1-2.

23. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 5, s. 17.

24. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 9, s. 13.

25. L. Gładyszewski, *Jan Paweł II a 1600. rocznica śmierci św. Ambrożego (List apostolski „Operosam diem”)*, „Vox Patrum” 27 (2007) nr 50-51, s. 175 (całość 173-178)

26. Jan Paweł II, List apostolski *Operosam diem*, n. 16, s. 19.

27. Benedykt XVI, *Św. Ambroży. Audiencja generalna, 24 października 2007 r.*, „L'Osservatore Romano” 28 (2007), nr 12, s. 37-38.

28. Tamże, s. 37.

29. Tamże, s. 37-38.

Praktyka *lectio divina*³⁰ jest bardzo pożyteczna w życiu duchowym chrześcijanina. Uczy ona z uwagą słuchać słowa Bożego i wprowadzać je w życie. Uczniowie starszych klas szkoły podstawowej i licealiści powinni być przygotowani do samodzielnego czytania Pisma Świętego i wysnuwania z tej lektury poprawnych teologicznie wniosków. Powinni być także wdrożeni w *lectio divina* jako lekturę kształtującą życie duchowe i głęboką relację z Chrystusem. *Lectio divina* sprzyja modlitewnemu czytaniu Pisma Świętego. Papież Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini* poświęcił tej metodzie dużo uwagi jako najlepiej służącej spotkaniu z Chrystusem, żywym Słowem Bożym³¹. Papież przypomniał jej podstawowe etapy: „rozpoczyna się ona czytaniem (*lectio*) tekstu, które rodzi pragnienie autentycznego poznania jego treści: co mówi tekst biblijny sam w sobie? Bez tego etapu istnieje ryzyko, że tekst stanie się tylko pretekstem, by nigdy nie wyjść poza własne myśli. Następuje później rozważanie (*meditatio*), w którym stawiamy sobie pytanie: co mówi tekst biblijny nam? Tutaj każdy osobiście, ale także wspólnota powinna otworzyć się na nie i z nim skonfrontować, ponieważ nie chodzi o rozważanie słów wypowiedzianych w przeszłości, ale w chwili obecnej. Dochodzi się następnie do etapu modlitwy (*oratio*), która zakłada pytanie: co my mówimy Panu w odpowiedzi na Jego Słowo? Modlitwa jako prośba, wstawiennictwo, dziękczynienie i oddawanie chwały jest pierwszym sposobem, przez który Słowo nas zmienia. Wreszcie *lectio divina* kończy się kontemplacją (*contemplatio*), podczas której przyjmujemy – jako dar Boga – Jego spojrzenie przy ocenie rzeczywistości i zapytujemy się: jakiego nawrócenia umysłu, serca i życia domaga się od nas Pan?”³². Ojciec Święty uzupełnia cztery tradycyjne elementy: „Warto też przypomnieć, że *lectio divina* w swojej dynamice nie kończy się, dopóki nie doprowadzi do działania (*actio*), sprawiającego, że życie wierzącego staje się darem dla innych w miłości”³³. *Lectio divina* jako praktyka czytania Pisma Świętego winna być uczniom przybliżona w ramach lekcji szkolnych oraz proponowana w ramach katechezy parafialnej począwszy od klas V-VIII szkoły podstawowej.

30. B. Secondin, *Modlitewna lektura Pisma Świętego*, tom I: *Zasady, przykłady i metoda medytacji lectio divina w grupie i dla osób indywidualnych*, przekł. A. Ryndak-Laciuga, Kraków 2006; B. Secondin, *Modlitewna lektura Pisma Świętego*, tom II: *27 przykładów, aby nauczyć się medytacji Lectio divina*, przekł. A. Ryndak-Laciuga, Kraków 2006; „*Uważajcie jak słuchać*” (Łk 8, 18). *Teoria i praktyka lectio divina*, red. H. Witczyk, S. Hareźga, Kielce 2003; M. Masini, *Wprowadzenie do lectio divina. Teologia, metoda, duchowość, praktyka*, tłum. B. Żurowska, Kraków 2001; J. Kochel, *W Szkole Słowa Bożego. Medytacje w rytmie lectio divina*, Opole 2001; J. Kudasiewicz, *Modlitwa Biblią. Wprowadzenie do lectio divina*, Kielce 2000; K. Wons, *Jak żyć słowem Bożym na co dzień*, Kraków 2000; W. Zatorski, *Usłyszeć słowo Boże. Praktyka lectio divina*, Kraków 1999; E. Bianchi, *Przemodlić Słowo. Wprowadzenie do lectio divina*, tłum. A. Tronina, Kraków-Tyńiec 1998.

31. Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła *Verbum Domini* (VD), n. 87.

32. VD, n. 87.

33. VD, n. 87.

W ramach lekcji religii można wykorzystać zarówno list apostołski Jana Pawła II, jak i katechezę Benedykta XVI o św. Ambrożym. Będą to dodatkowe źródła formalne.

2.1.2. Fragmenty dotyczące św. Ambrożego w *Wyznaniach* napisanych przez św. Augustyna

Św. Augustyn w swoim sławnym dziele zatytułowanym *Wyznania*, w którym przedstawia swoją autobiografię, w czterech księgach mówi o św. Ambrożym, biskupie Mediolanu³⁴.

Najpierw wspomina swój przyjazd do Mediolanu i życzliwe przyjęcie przez Ambrożego. Św. Augustyn pisze o tym, że uważnie słuchał kazań głoszonych przez biskupa. Chodziło mu nie o samą treść, ale o sprawdzenie jego zdolności krasomówczych³⁵. Jednakże nie mógł on całkowicie oddzielić jednego od drugiego: „Bo chociaż nie brałem sobie do serca tego, co mówił Ambroży, a zwracałem uwagę tylko na formę jego wypowiedzi (...), to jednak stopniowo docierała do mojego umysłu, razem ze słowami, które mi się podobały, także sama treść – tak bardzo przeze mnie lekceważona”³⁶.

Św. Augustyn przedstawia sposób lektury, jaki zaobserwował u św. Ambrożego. Mianowicie Ambroży, nie tak jak było w zwyczaju, czytał tekst po cichu. „Kiedy czytał, oczy przebiegały stronicę, a umysł kojarzył treść tekstu, język zaś był bezczynny i żaden dźwięk nie dobywał się z ust (...) nigdy nie czytał na głos (...) Być może obawiał się, że gdyby czytał na głos, to jakiś niejasny ustęp u autora, którego właśnie studiował, mógłby zaniepokoić uważnego słuchacza i wtedy trzeba by udzielić wyjaśnień (...) Albo może przyczyną owego czytania po cichu była raczej troska o oszczędzanie głosu, łatwo bowiem chrypl?”³⁷. Gdy Augustyn zastawał Ambrożego pochylonego nad lekturą, nie miał śmiałości, by mu przeszkadzać³⁸. Dlatego też najwięcej Augustyn skorzystał ze słuchania jego kazań.

Gdy Augustyn był już gotowy, by służyć Bogu i przygotowywał się do chrztu, napisał list do Ambrożego, w którym opisał swoje minione błędy oraz obecne zamiary. Zapytał o to, jakie księgi Pisma Świętego powinien przede wszystkim przestudiować, by przygotować się do chrztu. Ambroży polecił mu Księgę Izajasza. Ponieważ jednak pierwsze rozdziały były dla Augustyna niezrozumiałe, odłożył tę lekturę, sądząc, że całość będzie równie trudna³⁹.

Ostatnia wzmianka o św. Ambrożym w *Wyznaniach* św. Augustyna dotyczy hymnów pisanych przez Biskupa Mediolanu. Św. Augustyn wspomina, jak po

34. Św. Augustyn, *Wyznania*, V 13, 14; VI 1-4; VIII 2, 6; IX 5, 7, 12.

35. Św. Augustyn, *Wyznania*, V 13.

36. Św. Augustyn, *Wyznania*, V 14.

37. Św. Augustyn, *Wyznania*, VI 3.

38. Św. Augustyn, *Wyznania*, VI 3.

39. Św. Augustyn, *Wyznania*, IX 5.

śmierci swej matki, Moniki, koił swój ból strofami Ambrożego, który wychwalał Boga Stworzyciela⁴⁰.

2.1.3. Fragmenty z dzieł św. Ambrożego

Wykład Ewangelii według św. Łukasza św. Ambrożego jest przykładem starożytnego komentarza do Pisma Świętego. Metoda, jaką posłużył się św. Ambroży komentując tekst Ewangelii, pochodzi od Orygenesusa. Polega na alegorycznym interpretowaniu tekstu biblijnego. Według tej metody należało w tekście biblijnym wyróżnić trzy warstwy: zewnętrzną, czyli opowiadanie o faktach historycznych (znaczenie podstawowe tekstu); głębszą, czyli płynące z tych faktów wskazania moralne (sens moralny) oraz najgłębszą, czyli właściwe słowo Boże, objawiające nadprzyrodzone tajemnice (sens pełniejszy, duchowy, mistyczny)⁴¹. W katechezie biblijnej można wykorzystać fragmenty tego dzieła przy omawianiu wybranych perykop z Ewangelii według św. Łukasza.

Ponadto w katechezie biblijnej można uwzględnić teksty z liturgii godzin. Występują w niej fragmenty następujących dzieł św. Ambrożego: wspomniany już *Komentarz do Ewangelii św. Łukasza*, *Komentarz do Psalmów*, *Komentarz do Listu do Filipian*, dzieło *O misteriach*, traktat *O Kainie i Ablu*, dzieło *O błogosławieństwie śmierci*, traktat *O unikaniu świata* oraz listy. *Komentarz do Ewangelii według św. Łukasza* czytany jest 21 grudnia⁴². Fragment został zatytułowany *Maryja nawiedza Elżbietę*⁴³. *Komentarz do Psalmów* czytany jest siedem razy: w 6. tygodniu okresu zwykłego w czwartek⁴⁴, w 10. tygodniu okresu zwykłego w piątek⁴⁵ i sobotę⁴⁶, w 14. tygodniu okresu zwykłego w czwartek⁴⁷, w 16. tygodniu okresu zwykłego w czwartek⁴⁸, w 20. tygodniu okresu zwykłego w piątek⁴⁹ i sobotę⁵⁰. Komentowane były kolejno Psalm 36; 1; 118; 43 i 48. Fragment odnoszący się do Psalmu 36 został zatytułowany *Otwórz twe usta na słowo Boga*⁵¹. Fragmenty odnoszące się do Psalmu 1 zostały zatytułowane

40. Św. Augustyn, *Wyznania*, IX 12.

41. A. Bogucki, *Wstęp*, w: Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, s. 12 (całość 9-15)

42. *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 1: Okres Adwentu, Okres Narodzenia Pańskiego*, (LG 1) Pallottinum 1982, s. 319-321.

43. Księga 2, rozdz. 19. 22-23.

44. *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 3: Okres zwykły, tygodnie I-XVII*, (LG 3) Pallottinum 1987, s. 176-177.

45. LG 3, 277-278.

46. LG 3, s. 281-282.

47. LG 3, s. 387-389.

48. LG 3, s. 441-442.

49. *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 4: Okres zwykły, tygodnie XVIII-XXXIV*, (LG 4) Pallottinum 1988, s. 106-107.

50. LG 4, s. 109-110.

51. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 36,65-66); LG 3, s. 176.

Pełna słodyczy Księga Psalmów⁵² i Będę śpiewał duchem i umysłem⁵³. Fragment odnoszący się do Psalmu 118 został zatytułowany *Świątynia Boża jest święta, a wy nią jesteście*⁵⁴. Fragment odnoszący się do Psalmu 43 został zatytułowany *Bóg zabłysnął w naszych sercach*⁵⁵. Fragmenty odnoszące się do Psalmu 48 zostały zatytułowane *Jeden jest pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek Jezus Chrystus*⁵⁶ i *Chrystus przez swoją krew pojednał świat z Bogiem*⁵⁷. Komentarz do Listu do Filipian czytany jest w 26. tygodniu okresu zwykłego w piątek⁵⁸. Fragment zatytułowany jest *Radujcie się zawsze w Panu*⁵⁹. Dzieło *O misteriach* czytane jest przez cały 15. tydzień okresu zwykłego, w sumie siedem razy⁶⁰. W niedzielę fragment jest zatytułowany *Źródło odrodzenia*⁶¹; w poniedziałek – *Powtórne narodzenie z wody i Ducha Świętego*⁶²; we wtorek – *To wszystko przydarzyło się im jako zapowiedź rzeczy przyszłych*⁶³; w środę – *Woda nie oczyszcza bez udziału Ducha Świętego*⁶⁴; w czwartek – *Wyjaśnienie obrzędów następujących po udzieleniu chrztu*⁶⁵; w piątek – *Przemówienie o Eucharystii do nowo ochrzczonych*⁶⁶; w sobotę – *Sakrament, który przyjmujesz, urzeczywistnia się przez słowo Chrystusa*⁶⁷. Traktat *O Kainie i Ablu* czytany jest w 27. tygodniu okresu zwykłego w poniedziałek⁶⁸. Fragment zatytułowany jest *Modlić się należy szczególnie za całe ciało Chrystusa*⁶⁹. Dzieło *O błogosławieństwie śmierci* czytane jest w 31. tygodniu okresu zwykłego w sobotę⁷⁰. Fragment zatytułowany jest *Wszędzie nośmy w sobie śmierć Jezusa*⁷¹. Traktat *O unikaniu świata* czytany jest w 2. tygodniu Wielkiego Postu w sobotę⁷². Fragment zatytułowany jest *Przyłgnijmy do Boga, jedynego prawdziwego dobra*⁷³. W liturgii godzin czytane są także fragmenty listów.

52. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 1,4,7-8); LG 3, 277.

53. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 1,9-12); LG 3, s. 281.

54. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do psalmu sto osiemnastego (nry 12. 13-14); LG 3, s. 387.

55. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 43,89-90); LG 3, s. 441.

56. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 48,13-14); LG 4, s. 106.

57. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Psalmów (Ps 48,14-15); LG 4, s. 109.

58. LG 4, s. 257-258.

59. Z komentarza św. Ambrożego, biskupa do Listu do Filipian (PLS 1: 617-618); LG 4, s. 257.

60. LG 3, s. 399-400; 404-405; 407-409; 411-413; 416-417; 420-421; 424-425.

61. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 1-7); LG 3, s. 399.

62. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 8-11); LG 3, s. 404.

63. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 12-16. 19); LG 3, s. 407.

64. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 19-21. 24. 26-28); LG 3, s. 411.

65. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 29-30. 34-35. 37. 42); LG 3, s. 416.

66. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 43. 47-49); LG 3, s. 420.

67. Z dzieła św. Ambrożego biskupa *O misteriach* (nr 52-54. 58); LG 3, s. 424.

68. LG 4, s. 269-270.

69. Z traktatu św. Ambrożego, biskupa, *O Kainie i Ablu* (księga 1, 9, 34. 38-39); LG 4, s. 269.

70. LG 4, s. 391-392.

71. Z dzieła św. Ambrożego, biskupa, *O błogosławieństwie śmierci* (rozdz. 3, 9; 4, 15); LG 4, s. 391.

72. *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 2: Wielki Post. Okres wielkanocny*, (LG 2), Pallottinum 1984, s. 163-165.

73. Z traktatu św. Ambrożego, biskupa, *O unikaniu świata* (rozdz. 6, 36; 7, 44; 8, 45; 9, 52); LG 2, s. 163.

Jeden fragment w 5. tygodniu okresu zwykłego w czwartek⁷⁴ zatytułowany *Jesteśmy dziedzicami Boga, a współdziedzicami Chrystusa*⁷⁵. Drugi fragment we wspomnienie św. Ambrożego, biskupa i doktora Kościoła, 7 grudnia⁷⁶, zatytułowany *Oświecaj wiernych przez swoje słowa*⁷⁷. Wszystkie te teksty mogą stanowić źródło formalne dla katechezy. Warto pamiętać również o tym, że w liturgii godzin występują również hymny św. Ambrożego⁷⁸.

Dzieła św. Ambrożego można wykorzystać w realizacji katechezy powołaniowej. Katecheza biblijna ma szczególne miejsce w duszpasterstwie powołań, bowiem słowo Boże ma głęboki, istotny związek z każdym powołaniem. Człowiek, który nawiązuje dialog z Bogiem, odkrywa sposoby współpracy z Jezusem nad przyjściem Królestwa Bożego⁷⁹. Słowo Boże powinno być głoszone wszystkim, aby wszyscy mogli poznać zasadnicze powołanie chrześcijańskie, a szczególnie należy zachęcać do medytacji nad słowem Bożym tych, którzy w sposób wyjątkowy chcą poświęcić swoje życie Bogu⁸⁰. Każda katecheza ma charakter powołaniowy w tym znaczeniu, że doprowadza do dialogu z Bogiem i do podjęcia zadań w odpowiedzi na Boże wezwanie. Jednakże potrzebne są także specjalne katechezy na temat powołania kapłańskiego, powołania do życia konsekrowanego oraz powołania misyjnego⁸¹. W tych katechezach można zastosować jako źródło formalne fragmenty dzieł ojców Kościoła. W przypadku św. Ambrożego mamy do czynienia z dwoma dziełami: *Obowiązki duchownych*⁸² oraz *O dziewicach*⁸³.

Św. Ambroży w swoim dziele *Obowiązki duchownych* podał wiele przykładów biblijnych. Odnosi się zarówno do osób ze Starego, jak i Nowego Testamentu, prawie na każdej stronie wymieniając jakąś postać biblijną. Swoje dzieło św. Ambroży wzorował na traktacie stoickiego filozofa Cycerona, podejmując tematykę i podział na trzy księgi. W pierwszej księdze mowa jest o tym, co słuszne, w drugiej o tym, co pożyteczne, w trzeciej o stosunkach między jednym a drugim. Zbliżona jest nauka obu myślicieli o czterech cnotach kardynalnych: sprawiedliwości, mądrości, wstrzemięźliwości i męstwie. Wiele też myśli i zwrotów, a nawet całych

74. LG 3, s. 150-151.

75. Z listu św. Ambrożego, biskupa (List 35, 4-6. 13); LG 3, s. 150.

76. LG 1, s. 970-972.

77. Z listu św. Ambrożego, biskupa, do biskupa Konstancjusza (List 2, 1-2. 4-5. 7); LG 1, s. 970.

78. A. Nocoń, *Poeta poranka i wieczoru. Hymny św. Ambrożego w Liturgii godzin*, „Vox Patrum” 32 (2012) t. 57, s. 437-451.

79. *Dyrektorium duszpasterstwa powołań. Zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski 15 czerwca 1990 roku*, n. 16 (DDP), w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Program duszpasterski na rok 1994/95. Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła. Materiały formacyjne i homiletyczne w roku duszpasterskim 1994/95*, Katowice 1994, s. 329-351.

80. DDP, n. 16.

81. DDP, n. 18.

82. Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*.

83. Św. Ambroży, *O dziewicach*, s. 173-228.

zdań zaczerpnął św. Ambroży od rzymskiego pisarza, przytaczając odpowiednie wersety z Pisma Świętego na poparcie zdań i poglądów wziętych z Cycerona. Cyeron czerpał przykłady z historii rzymskiej, zaś św. Ambroży z Pisma Świętego, częściej ze Starego Testamentu, rzadziej z Nowego Testamentu⁸⁴. W ostatnim zdaniu swego dzieła św. Ambroży stwierdził, że „szereg wydarzeń z dawnych dziejów biblijnych, ujętych w pewnym skrócie, daje dużo treści pouczającej”⁸⁵. Traktat *Obowiązki duchownych* był przez wiele stuleci ważnym podręcznikiem moralności chrześcijańskiej, dającym wiele praktycznych wskazówek i rozwiązującym ważne problemy życiowe⁸⁶. Jak wielką cieszył się poczytnością, świadczą liczne rękopisy pochodzące z różnych wieków (IX–XIV), które w bibliotekach zachowały się do dnia dzisiejszego, a po wynalezieniu druku był wielokrotnie wydawany bądź oddzielnie, bądź w zbiorowych wydaniach dzieł św. Ambrożego⁸⁷.

W swoim dziele *O dziewicach* w formie listu skierowanego do swej siostry Marceliny św. Ambroży przedstawił pierwsze całościowe opracowanie teologii dziewictwa w piśmiennictwie łacińskim⁸⁸. Spotkało się ono z uznaniem wybitnych teologów jemu współczesnych, jak św. Hieronima⁸⁹ czy św. Augustyna⁹⁰, bo św. Ambroży mówił o dziewictwie delikatnie, wzniośle i życiowo⁹¹. Dzieło *O dziewicach* składa się z trzech części. W pierwszej św. Ambroży zastosował *laudatio*, wychwalając dziewictwo przeżywane dla królestwa Bożego, w drugiej przedstawił *exempla*, które służą dziewczicom jako wzory do naśladowania, w trzeciej zawarł *praecepta*, mające dać wytyczne, jak należy żyć w dziewictwie⁹². W katechezie biblijnej można wykorzystać drugą część dzieła, w której św. Ambroży daje przykłady dziewczyc. Pierwszym i najważniejszym jest przykład Najświętszej Maryi Panny, którą św. Ambroży ukazał jako wierną naśladowczynię Pana. Dalej następuje epizod o św. Tekli, uczennicy św. Pawła i patronce Kościoła mediolańskiego, oraz o św. Teodorze z Antiochii⁹³. Maryja jest postacią biblijną, dlatego w katechezie biblijnej można

84. J. Sajdak, J. Wikarjak, *Przedmowa*, w: Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, s. 12 (całość 5-18).

85. Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, III, 139, s. 212.

86. J. Sajdak, J. Wikarjak, *Przedmowa*, s. 13.

87. Tamże, s. 17.

88. B. Degórski, *Duchowość monastyczna św. Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998) t. 34-35, s. 70 (całość 69-83).

89. Św. Hieronim, *List 22. Do Eustochium córki Pauli o strzeżeniu dziewictwa*, n. 22, w: Hieronim ze Strydonu, *Listy I (1-50)*, Wstęp i oprac. na podstawie tłumaczenia ks. Jana Czuja M. Ożóg, tekst łaciński przygotował H. Pietras, Kraków 2010, s. 97.

90. Św. Augustyn, *De doctrina christiana*, IV, 48, w: Święty Augustyn, *De doctrina christiana. O nauce chrześcijańskiej*, Tekst łacińsko-polski, przeł., wstępem i komentarzem opatrzył J. Sulowski, Warszawa 1989, s. 241.

91. W. Kania, *Doktor dziewictwa – św. Ambroży*, „Vox Patrum” 17 (1997), z. 32-33, s. 134 (całość 133-137).

92. B. Degórski, *Duchowość monastyczna św. Ambrożego*, s. 71.

93. Wstęp, w: św. Ambroży, *O dziewicach*, s. 176.

posłużyć się fragmentami traktatu. Jako ciekawostkę można poruszyć postać św. Tekli ze względu na jej związek ze św. Pawłem.

Mówiąc o Maryi, św. Ambroży podkreśla, że była Ona dziewicą nie tylko ciałem, ale i duchem. Była pokorna sercem, poważna w słowach, roztropna w myśli, oszczędna w mowie, gorliwa w czytaniu, pokładająca swą nadzieję nie w niepewnych bogactwach, lecz w modlitwie ubogich. Oddana w pracy, skromna w rozmowie. Nikogo nie obrażała, wszystkim dobrze życzyła, z szacunkiem odnosiła się do starszych, rówieśnikom nie zazdrościła, samochwalstwa unikała, rozumem kierowała się, cnotę kochała⁹⁴. Św. Ambroży wymienia jeszcze wiele innych cech Maryi, które mają być przykładem dla jemu współczesnych dziewic⁹⁵. Z perykop biblijnych odwołuje się do sceny zwiastowania i nawiedzenia św. Elżbiety oraz wspomina o pielgrzymkach do Jerozolimy na święto Paschy⁹⁶. Opisując zwiastowanie, św. Ambroży stwierdza, że Maryja była w domu, w zacisznym pokoiku, bez żadnej towarzyszki. Nikt nie mógł Jej przerwać skupienia, nikt Jej nie przeszkadzał, nie potrzebowała żadnych kobiet jako towarzyszek, bo dobre myśli Jej towarzyszyły. Tym mniej czuła się samotna, gdy była sama. Zobaczywszy Anioła, bardzo się przelękała, bo on przybył w postaci mężczyzny; rozpoznała go jednak jako znajomego, gdy usłyszała jego imię. Obcy był dla Niej jako mężczyzna, nieobcy jako Anioł⁹⁷. Perykopę o nawiedzeniu św. Elżbiety, św. Ambroży tłumaczy jako poświadczenie Jej dobroci dla swych krewnych. Maryja nie potrzebowała wtedy przykładu dla siebie, aby wierzyć, gdyż uwierzyła słowom Anioła. Cały pobyt u św. Elżbiety Maryja poświęciła nie na umocnienie swej wiary, lecz na okazanie swej miłości⁹⁸. Przykład skupienia Maryi oraz Jej czynnej miłości jest charakterystyczny dla dziewic poświęconych Bogu.

2.2. Przybliżenie postaci św. Ambrożego

W ramach katechezy o św. Ambroży uczniowie powinni mieć możliwość zdobywania umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł⁹⁹. Dlatego też dla celów katechetycznych należy uczniom umożliwić własne poszukiwania

94. Św. Ambroży, *O dziewicach*, n. 6, s. 202.

95. Św. Ambroży, *O dziewicach*, n. 6-9, s. 202-203.

96. Św. Ambroży, *O dziewicach*, n. 10-12. 14, s. 203-204.

97. Św. Ambroży, *O dziewicach*, n. 10-11, s. 203.

98. Św. Ambroży, *O dziewicach*, n. 12, s. 204.

99. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia. Załącznik nr 1: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum*, w: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej”, Warszawa, dnia 2 marca 2018 r., poz. 467, s. 3.

w źródłach internetowych i zasobach bibliotek. Poszczególnych ojców Kościoła można omawiać według jednego schematu, na który składać się będą informacje o rodzinie, wykształceniu, działalności, nauce głoszonej przez danego ojca, związkach przyjaźni z innymi osobami, głównie świętymi, o których będzie mowa w czasie innych katechez. Przybliżenie postaci św. Ambrożego może dokonywać się zarówno w ramach lekcji religii, jak i katechezy parafialnej.

Podstawowe informacje o rodzinie i powołaniu umożliwią uczniom wejście w epokę wczesnego chrześcijaństwa. Św. Ambroży urodził się ok. 339 roku w Trewirze, w arystokratycznej rodzinie chrześcijańskiej pochodzenia rzymskiego. Jego ojciec był prefektem pretorium. Zarządzał Hiszpanią, Galią i Brytanią. Ambroży miał dwoje starszego rodzeństwa: siostrę Marcelinę i brata Satyra. Po śmierci ojca, matka z trojgiem dzieci, wróciła do Rzymu. Ambroży otrzymał staranne wykształcenie klasyczne, filozoficzne, retoryczne i prawnicze. Jego siostra Marcelina obrała życie ascetyczne, przyjmując ok. 353 roku welon dziewicy z rąk papieża Liberiusza. Ok. 370 roku Ambroży został zarządcą prowincji Ligurii-Emilii z siedzibą w Mediolanie. W 374 roku, gdy po śmierci biskupa Mediolanu Auksencjusza, wybuchły zamieszki między katolikami a arianami, związane z wyborem nowego biskupa, Ambroży znalazł się w świątyni, by zaprowadzić porządek. Został on wówczas proklamowany biskupem Mediolanu, mimo iż był dopiero katechumenem. Przyjął ten wybór na życzenie cesarza Walentyniana II i za aprobatą biskupów. 30 listopada 374 roku przyjął chrzest, a 7 grudnia tego roku sakrę biskupią¹⁰⁰. Jako biskup, św. Ambroży zajmował się przede wszystkim duszpasterstwem. Aby sprostać nowej posłudze, gorliwie zgłębiał Pismo Święte, a pomocy w jego interpretacji szukał w studium dzieł Ojców greckich, a także filozofów. Biblia była podstawą jego homilii¹⁰¹. Zachowane listy św. Ambrożego świadczą o tym, że wielu zwracało się do niego z prośbą o wyjaśnienie trudniejszych części Pisma Świętego. Duża część listów dotyczy interpretacji jakiegoś fragmentu ze Starego lub Nowego Testamentu¹⁰². W *Wyznaniach* św. Augustyna mamy wzmiankę o tym, że sam Augustyn listownie zwrócił się do Ambrożego, mimo, iż obaj mieszkali wówczas w Mediolanie¹⁰³. Forma listu pomagała prawdopodobnie lepiej wyrazić prośbę, jak również podać wyczerpującą odpowiedź¹⁰⁴. Listy św. Ambrożego mogą być wykorzystane w katechezie biblijnej, pod warunkiem, że katecheta zapozna się z tym zbiorem i wybierze odpowiednie fragmenty¹⁰⁵.

100. F. Drączkowski, *Patrologia*, s. 309.

101. J. Naumowicz, *Wstęp*, w: Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy*, tom 1, przekł. i przypisy P. Nowak, Wstęp i oprac. J. Naumowicz, Kraków 1997, s. 8.

102. Tamże, s. 8.

103. Św. Augustyn, *Wyznania*, IX 5.

104. J. Naumowicz, *Wstęp*, s. 24.

105. Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy*, tom 1; Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy* (36-69), tom 2, tłum., przypisy i indeksy P. Nowak, oprac. J. Naumowicz, Kraków 2003; Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy*

W dziełach św. Ambrożego daje się zauważyć wpływ Filona Aleksandryjskiego, Orygenesza, Atanazego Aleksandryjskiego i Bazylego Wielkiego. Święty z Mediolanu korzystał z ich dorobku i przyswajał ich myśli, włączając je do własnych dzieł, bez zaznaczania tego wpływu¹⁰⁶. Biskup oddawał się wnikliwej lekturze świętych ojców oraz redakcji własnych tekstów, o czym wspomina św. Augustyn, który nie śmiał mu wtedy przeszkadzać¹⁰⁷. Św. Ambroży dokonał własnej syntezy treści pochodzących z Tradycji wschodniej i zachodniej, czego wyrazem jest obecność „wschodniej” perspektywy w większości jego dzieł¹⁰⁸. W przeszłości bliska zależność od innych autorów stała się powodem negatywnej oceny św. Ambrożego jako teologa. Nawet św. Hieronim po początkowym uznaniu poddawał surowej krytyce jego pisma egzegetyczne¹⁰⁹. W ostatnich dziesięcioleciach zwraca się uwagę na krytyczne i twórcze przyswojenie oraz upowszechnienie na Zachodzie myśli autorów greckich przez św. Ambrożego. Zakłada to z jednej strony zdolność zrozumienia idei i pojęć właściwych dla języka i kultury greckiej, a z drugiej strony sztukę wiernego ich wyrażenia w języku i kulturze łacińskiej. Św. Ambroży jawi się jako autentyczny pośrednik między Wschodem a Zachodem, który potrafi krytycznie ocenić dorobek autorów wschodnich i rozeznaczyć, co w ich dziełach było wyrazem wiary Kościoła, a co nie¹¹⁰. Jako zachodni ojciec Kościoła ceniony był również na Wschodzie, co nie jest w odniesieniu do zachodnich autorów takie oczywiste, bowiem Bizantyńczycy nie akceptowali łatwo tych, którzy tylko kopiowali ich poglądy i powtarzali podawane przez nich treści¹¹¹.

W katechezie biblijnej należy szczególną uwagę zwrócić na stosunek danego ojca Kościoła do Pisma Świętego. Św. Ambroży bardzo cenił Pismo Święte. Przyjął je za podstawę swego samokształcenia. Studiowanie Biblii uznawał za ucztę mądrości, do której zapraszał wszystkich¹¹². Niejednokrotnie zaświadczał, że odpowiedzi na nurtujące go pytania szukał w biblijnych tekstach. Twierdził, że w Biblii można

70-77; 1*-15* (poza zbiorem), *Akta synodu z Akwilei*, tom 3, tłum., przypisy i indeksy P. Nowak, oprac. J. Naumowicz, Kraków 2012.

106. W. Zimny, *Czy św. Ambroży był słabym teologiem? Nowatorskie aspekty nauki o Trójcy Świętej w dziele De fide*, „Colloquia Theologica Ottoniana” (2013) nr 1, s. 143 (całość 141-156).

107. Św. Augustyn, *Wyznania* VI, 3.

108. J. Królikowski, *Synteza Tradycji chrześcijańskich. Cechy charakterystyczne ekumenizmu św. Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 109 (całość 107-118).

109. W. Zimny, *Czy św. Ambroży był słabym teologiem?*, s. 143 (całość 141-156). Na temat relacji między św. Hieronimem a św. Ambrożym zob. G. Nauroy, *Jérôme, lecteur et censeur de l'exégèse d'Ambroise*, w: *Jérôme entre l'Occident de l'Orient XVIe centenaire du départ de saint Jérôme de Rome et de son installation à Bethléem. Actes du Colloque de Chantilly (septembre 1986)*, publiés par Y-M. Duval, Paris 1988, s. 173-203.

110. W. Zimny, *Czy św. Ambroży był słabym teologiem?*, s. 144. Tam też podana jest obszerna literatura tego zagadnienia.

111. J. Królikowski, *Synteza Tradycji chrześcijańskich*, s. 109. Zob. także: J. Grzywaczewski, *Recepcja św. Ambrożego w Kościele Wschodnim*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 227-256.

112. Św. Ambroży, *Obowiązki duchownych*, I, 165, s. 78.

poznać i spotkać Boga oraz odczuć Jego bezpośrednią bliskość, tak jak wtedy, gdy Bóg przechadzał się po raju¹¹³. Ponadto zgłębianie Bożych tajemnic może pomóc w wypełnianiu obowiązków. Uczy ono bowiem nie tylko, jak samemu postępować, ale także, co i jak przekazywać innym, dlatego też studiowanie Pisma Świętego jest konieczne zwłaszcza dla tych, którzy mają nauczać innych¹¹⁴. Św. Ambroży w *Wykładzie Ewangelii według św. Łukasza*, komentując cud rozmnożenia chlebów, poucza, że Pismo Święte jest chlebem słowa Bożego, który ma być rozdzielony wszystkim, zarówno tym, którzy są jeszcze daleko i żyją na marginesie Kościoła, jak i wierzącym, którzy gromadzą się, by otrzymać chleb eucharystyczny¹¹⁵. Pisze o tym, że wielu sądziło, że w chlebach zaznaczona jest siedmioraka łaska Ducha Świętego, a w rybach należy się dopatrywać obu Testamentów¹¹⁶. Doktor Kościoła wskazuje na ścisły związek Eucharystii z lekturą Pisma Świętego. Słowo Boże i Ciało Chrystusa mają takie samo zadanie: karmić, aby człowiek stał się zdolnym do przewycięzania słabości światowych i mógł osiągnąć życie wieczne. Św. Ambroży zarówno Eucharystię, jak i Pismo Święte określa pokarmem i ciałem Chrystusa. Wskazuje także na różnice, jakie zachodzą między nimi. Pismo Święte rozpoczyna, inicjuje spotkanie z Bogiem, natomiast przyjęcie Eucharystii jest dopełnieniem tego spotkania. Lektura biblijna jest przygotowaniem do uczestnictwa w Eucharystii¹¹⁷.

Św. Ambroży często wzywał do naśladowania postaci biblijnych. Spośród postaci ze Starego Testamentu przywoływał najczęściej króla Dawida, ale także Józefa Egipskiego, Abrahama i innych¹¹⁸. Dawid pojawiał się najczęściej przy omawianiu postaw osób piastujących funkcje państwowe, Józef Egipski przy omawianiu problemu sprawiedliwości społecznej, a Abraham przy gościnności. Wśród postaci z Nowego Testamentu św. Ambroży przywoływał najczęściej apostołów Piotra i Pawła¹¹⁹. Zwracając się do kobiet, św. Ambroży przywoływał Maryję, Annę i Zuzannę. Przypominając miejsca, w których przebywały (zamężna Zuzanna – w ogrodzie¹²⁰, wdowa Anna – w świątyni¹²¹, dziewica Maryja – w domu), pragnął ukazać kobietom specyfikę ich powołań i związaną z tym formację¹²². Pewnie nie wszystkie wskazania św. Ambrożego są aktualne dla współczesnych kobiet, tym niemniej warto w postaciach biblijnych szukać wskazówek dla właściwego postępowania,

113. *List 33. Ambroży do Sabina*, n. 3, w: Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy*, tom 1, s. 242.

114. *List 36. Ambroży do Konstancjusza*, n. 4, w: Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy* (36-69), tom 2, s. 8; J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, Lublin 1996, s. 80-81.

115. Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, VI 72, s. 236; J. Pałucki, *Rola Eucharystii w duszpasterskiej działalności św. Ambrożego*, „*Vox Patrum*” 18 (1998), t. 34-35, s. 144 (całość 135-153).

116. Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, VI 82, s. 241.

117. J. Pałucki, *Rola Eucharystii w duszpasterskiej działalności św. Ambrożego*, s. 148-150.

118. J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, s. 101-102.

119. J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, s. 104-105.

120. Dn 13,15.

121. Łk 2,36.

122. J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, s. 102.

a w pismach św. Ambrożego szukać wskazówek ponadczasowych. Św. Ambroży za ideał życia chrześcijańskiego uważał połączenie działania z kontemplacją, posługi Marty z zasłuchaniem Marii¹²³. Należy podkreślić, że za najdoskonalszy wzór życia św. Ambroży uważał Chrystusa. Odwoływał się również do Maryi, szczególnie w pismach skierowanych do dziewic oraz wdów¹²⁴.

Św. Ambroży najczęściej komentował Stary Testament. Nie traktował go jednak jako autonomicznej rzeczywistości. Wyraźnie widział wzajemny związek między Starym a Nowym Testamentem. Dlatego też w Starym Testamencie dostrzegał zapowiedź Chrystusa, uznając, że dzięki Chrystusowi, Stary Testament otrzymuje swój kształt. Stary Testament jest jakby cieniem Nowego. Objaśnianie starotestamentalnych wydarzeń przez św. Ambrożego zanurzone jest w atmosferze Nowego Testamentu. Dzieje się tak dlatego, że św. Ambroży oprócz sensu wyrazowego uznawał sens duchowy¹²⁵. Nowy Testament natomiast odnosi do eschatologii, nazywając go obrazem dóbr przyszłych. Starotestamentalny cień oraz obraz, którym jest rzeczywistość chrześcijańska, kierują i prowadzą człowieka ku wieczności, czyli prawdzie, w której Bóg jest udziałem chrześcijan. Rzeczywistość chrześcijańska jest wypełnieniem Starego Testamentu oraz antycypacją eschatologii, bo Chrystus jest urzeczywistnieniem Starego Testamentu oraz antycypacją eschatologii. Dusza poślubiona Chrystusowi przez chrzest, antycypuje ostateczny powrót Oblubieńca, a doświadcza obecności i odległości Boga przy czytaniu słowa Bożego¹²⁶. W przekonaniu św. Ambrożego, działalnością ludzką w pełnym znaczeniu tego słowa jest studiowanie Pisma Świętego, a przez to studiowanie Chrystusa¹²⁷.

W Starym Testamencie św. Ambroży upodobał sobie *Pieśń nad Pieśniami*. Jest uznawany za tego, który najbardziej spośród ojców Kościoła nasycił swoje pisma cytatami z tej księgi¹²⁸. Najczęściej czyni to w odniesieniu do liturgii, zwłaszcza sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W pierwszych wiekach sakrament chrztu był udzielany w noc paschalną, podczas gdy *Pieśń nad Pieśniami* była czytana w synagogach w czasie święta Paschy, dlatego też pisarze chrześcijańscy byli skłonni interpretować inicjację chrześcijańską jako wypełnienie tajemnic ukrytych na kartach tej księgi. Tak czyni św. Ambroży, zwłaszcza w dziełach adresowanych do nowo ochrzczonych: *De sacramentis* i *De mysteriis*, które wyjaśniają różne etapy rytu chrzcielnego i celebracji eucharystycznej¹²⁹.

123. Łk 10, 38-42; J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, s. 104.

124. J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, s. 91-98.

125. A. Paciorek, *Ambrozjańskie inspiracje egzegezy biblijnej*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 96-99 (całość 95-105).

126. A. Paciorek, *Ambrozjańskie inspiracje egzegezy biblijnej*, s. 99-103.

127. A. Paciorek, *Ambrozjańskie inspiracje egzegezy biblijnej*, s. 103.

128. P. Libera, *Eucharystia i Pieśń nad Pieśniami u św. Ambrożego*, w: *Pokarm nieśmiertelności. Eucharystia w życiu pierwszych chrześcijan*, red. W. Myszor, E. Stanula, Katowice 1987, s. 179 (całość 179-189)

129. P. Libera, *Eucharystia i Pieśń nad Pieśniami u św. Ambrożego*, s. 180.

Św. Ambroży jako pierwszy powiedział, że Maryja jest typem Kościoła¹³⁰. Określenie to przejął od św. Ambrożego Sobór Watykański II w Konstytucji o Kościele¹³¹. Na początku drugiej księgi *Wykładu Ewangelii według św. Łukasza* św. Ambroży komentuje fakt dziewiczego małżeństwa Maryi z Józefem, podając najpierw dosłowną egzegezę tekstu, a następnie jego symboliczne znaczenie¹³². Maryja nie przypadkiem jest dziewicą, choć została poślubiona. Można to odnosić do życia nadprzyrodzonego Kościoła. Dalszy kontekst pozwala przypuszczać, że chodzi o dokonującą się w Kościele tajemnicę uwalniania z grzechów¹³³. Następnie św. Ambroży podaje jeszcze inny motyw podobieństwa Maryi i Kościoła, a mianowicie macierzyństwo. Zarówno Maryja, jak i Kościół są pod specjalnym działaniem Ducha Świętego¹³⁴. Aspekt macierzyński poruszony jest w dalszej części *Wykładu Ewangelii według św. Łukasza*¹³⁵, gdy św. Ambroży nawiązuje do sceny pod krzyżem, opisaney w Ewangelii według św. Jana¹³⁶. Biskup z Mediolanu rozważa warunki uczestniczenia w obietnicach danych przez Chrystusa i stwierdza, że ci, którzy wytrwają przy Chrystusie, nie potrzebują lękać się śmierci. Warunkiem tego przywileju jest pozostawanie dzieckiem Matki – Kościoła. W scenie pod krzyżem Jan jest synem Kościoła, który dochował wierności Chrystusowi, a Maryja obrazuje Kościół. Ogłoszenie Jana synem Maryi znaczy ogłoszeniem go Chrystusem zrodzonym z Kościoła¹³⁷. Wcześniej Orygenes uznał w scenie pod krzyżem ogłoszenie duchowego macierzyństwa Maryi wobec uczniów Chrystusa. Jednakże pomiędzy tymi autorami zachodzi różnica. U Orygenesusa mowa jest o utożsamieniu się człowieka doskonałego ze Zbawicielem na wzór Jana, który pod krzyżem został nazwany synem Maryi, czyli jakby samym Chrystusem. Św. Ambrożemu zaś chodzi o konieczność należenia do Kościoła przez wiarę. Pierwszy przedstawia swoją tezę wprost przez nawiązanie do macierzyństwa Maryi: fizycznego wobec Chrystusa i duchowego wobec ucznia. Natomiast św. Ambroży scenę pod krzyżem wykorzystuje jako alegoryczną ilustrację do swojej nauki o konieczności przyjęcia Kościoła za matkę¹³⁸.

Omawiając postać św. Ambrożego w katechezie, warto zwrócić uwagę na jego powiązanie z innymi osobami. Ze św. Ambrożym najbardziej kojarzy się św.

130. A. Santorski, *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 122 (całość 119-127). Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, II 7; II 56; VII 5; X 135, s. 51; PL 15, s. 1635-1636.

131. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 63.

132. Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, II 7, s. 51.

133. A. Santorski, *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, s. 122-123.

134. A. Santorski, *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, s. 123.

135. Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, VII 5, s. 256.

136. J 19, 25-27.

137. A. Santorski, *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, s. 124; A. Müller, *Ecclesia – Maria. Die Einheit Marias und der Kirche*, Freiburg 1955, s. 177.

138. A. Santorski, *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, s. 125.

Augustyn, którego Ambroży przygotował do chrztu i ochrzcił. Św. Ambroży był 14 lat starszy od św. Augustyna. Gdy św. Augustyn przybył do Mediolanu, św. Ambroży miał 44 lata i już od 11 lat pełnił posługę biskupa. Co niedzielę i często w ciągu tygodnia głosił słowo Boże w wielkiej bazylice. Augustyn był pilnym słuchaczem. Sam będąc retorem, upodobał sobie wymowę i wiedzę Ambrożego, a z czasem przekonał się do jego nauk i do Biblii, którą wcześniej pogardzał. Ambroży był dla Augustyna prawdziwym autorytetem. W swoich pismach wymienia jego imię 314 razy¹³⁹. Św. Augustyn w liście 31 pisma św. Ambrożego nazywa świętymi, zaś w piśmie *Contra Iulianum haeresis Pelaginae defensorem libri sex* (II 9, 32) mówi o Ambrożym jako o mężu Bożym, najgorliwszym obrońcy prawdy katolickiej przed heretykami, dzielnym żołnierzu Chrystusowym, wiernym doktorze Kościoła¹⁴⁰. Od Ambrożego też Augustyn zaczerpnął zasadę, którą wyraził w *Wyznaniach*¹⁴¹ „Litera zabija, Duch zaś ożywia” (2 Kor 3, 6)¹⁴². Dzieła św. Ambrożego chwalili również św. Hieronim i św. Grzegorz Wielki. Św. Hieronim uważał go za swojego poprzednika. Nazywa go jedną z kolumn Kościoła¹⁴³.

Formacja teologiczna w ramach katechezy biblijnej w odniesieniu do ojców Kościoła może być realizowana na wszystkich etapach, w różnym stopniu w zależności od konkretnych uczniów. Gdy chodzi o lekcje religii, stopień osiągnięcia celów dotyczących wiadomości podlega ocenie szkolnej, a katecheta w odniesieniu do nich powinien przedstawić wymagania programowe.

3. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących umiejętności

W odniesieniu do umiejętności stosuje się dwie kategorie: stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych, czyli stosowanie wiadomości oraz stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych, czyli rozwiązywanie problemów¹⁴⁴. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych jest kategorią wyższą niż rozumienie wiadomości i oznacza, że uczeń potrafi posługiwać się przyswojonymi wiadomościami. Potrafi w sposób praktyczny wykorzystać swoje wiadomości według podanych mu uprzednio wzorów. Sytuacja, w której czynność jest wykonywana, nie powinna odbiegać od sytuacji, w jakiej była ćwiczona. Wydaje się, że i ta kategoria

139. A. Eckmann, *Św. Ambroży jako duchowy mistrz św. Augustyna*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 195-198 (całość 195-198).

140. Cyt. za: J. Sajdak, J. Wikarjak, *Przedmowa*, s. 17.

141. Św. Augustyn, *Wyznania*, V 14.

142. J. Chmiel, *Św. Augustyna pierwsze spotkanie z Biblią*, w: *Duch i Oblubienica mówią: „Przyjdź”*. Księga pamiątkowa dla Ojca Profesora Augustyna Jankowskiego OSB w 85. rocznicę urodzin, zebrał i oprac. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 89 (całość 87-90).

143. Cyt. za: J. Sajdak, J. Wikarjak, *Przedmowa*, s. 17.

144. B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 87; B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48.

powinna być osiągnięta przez wszystkich uczniów w klasie. Uczniowie, którzy nie osiągną umiejętności wykorzystania zapamiętanych i zrozumianych wiadomości w sposób praktyczny będą stanowili wyjątek.

Kategoria stosowania wiadomości w sytuacjach problemowych jest najwyższą kategorią celów poznawczych. Oznacza ona opanowanie przez ucznia umiejętności formułowania problemów, dokonywania analizy (polegającej na wyróżnieniu elementów składowych i związków między elementami jakiegoś stanu rzeczy lub jakiejś wypowiedzi oraz na przedstawieniu struktury tej całości), syntezy (polegającej na zbudowaniu modelu przeanalizowanej całości, ujęciu jej właściwości w sposób uporządkowany lub zaprojektowaniu systemu szczegółowych działań) i oceny (polegającej na wartościowaniu stanu rzeczy i wyniku działań przez porównanie ich z odpowiednimi modelami oraz odwołanie się do właściwych kryteriów teoretycznych) w oparciu o zdobyte uprzednio wiadomości i doświadczenie w wykorzystaniu ich w sytuacjach typowych. Ta kategoria winna być osiągnięta przez średnio zdolnych uczniów¹⁴⁵.

Do celów dotyczących umiejętności (formacja praktyczna) będzie należało wykorzystanie wiedzy o ojcach Kościoła w pracy z Biblią. Praca z Pismem Świętym ma miejsce zarówno w ramach lekcji religii, jak i katechezy parafialnej, zatem i cele dotyczące umiejętności będą realizowane w obu tych środowiskach. Nauczanie św. Ambrożego ma charakter głęboko biblijny. W katechetycznej interpretacji biblijnej z dorobku św. Ambrożego można skorzystać zwłaszcza przy komentowaniu Ewangelii według św. Łukasza przy omawianiu perykop z tej Ewangelii¹⁴⁶, odwołując się do metody „Głos Ojców”. „Głos Ojców” jest metodą polegającą na pracy z tekstem pomocniczym¹⁴⁷. Nauczanie ojców Kościoła należy do Tradycji i z tego względu jest cenne również jako źródło formalne katechezy.

Formacja praktyczna w ramach katechezy biblijnej w odniesieniu do ojców Kościoła bardziej niż z etapami katechezy (ewangelizacja, katecheza wtajemniczająca, mistagogiczna, stała) związana jest z wiekiem uczniów. Polega na wykorzystaniu wiedzy o ojcach Kościoła w interpretacji tekstów biblijnych. Na poziomie dzieci będzie chodziło o zilustrowanie konkretnego tekstu biblijnego zdaniem zaczerpniętym z pism ojców Kościoła. Na poziomie katechezy młodzieżowej i dorosłych można odwoływać się do praktyki *lectio divina*, którą wprowadził na Zachodzie właśnie św. Ambroży, o czym była mowa wyżej.

Cele dotyczące umiejętności związane są ściśle z celami dotyczącymi wiadomości, ponieważ polegają na tym, aby zastosować w praktyce zdobytą wiedzę. Gdy chodzi o lekcje religii, stopień osiągnięcia celów dotyczących umiejętności

145. B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, s. 87.

146. Na temat katechetycznej interpretacji biblijnej zob.: B. Stypułkowska, *Biblijna formacja katechetów*, Częstochowa 2015, s. 279-314.

147. Tamże, s. 366.

podlega ocenie szkolnej, a katecheta w odniesieniu do nich powinien przedstawić wymagania programowe.

4. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących działań i postawy

Cele dotyczące działań i postaw należą do sfery wychowawczej, co w przypadku katechezy odnosi się do praktyk religijnych oraz szeroko pojętego zaangażowania chrześcijańskiego. W odniesieniu do działań stosuje się dwie kategorie: uczestnictwo w działaniu i podejmowanie działań. W odniesieniu do postaw stosuje się również dwie kategorie: nastawienie na działanie i system działań¹⁴⁸.

Do celów dotyczących działań i postawy (formacja duchowa) będzie należało uwrażliwienie uczniów na praktyki religijne wynikające z prawdy o świętych obcowaniu, a w szczególności oddawanie czci ojcom Kościoła przez wspomnienia liturgiczne, czytanie i rozważanie fragmentów dzieł ojców Kościoła w ramach liturgii godzin oraz prywatna modlitwa do ojców, którzy są świętymi Kościoła. W odniesieniu do katechezy biblijnej ważne będzie naśladowanie przez uczniów duchowości ojców, która obficie czerpie z Pisma Świętego. Przez studium Pisma Świętego i komentarzy ojców Kościoła, medytację, dyskusje, dzielenie się, praktykowanie modlitwy w oparciu o teksty biblijne katechizowany będzie realizował cele dotyczące postawy.

Św. Ambroży może być wspomóżycielem również dla współczesnych uczniów. Edukacja religijna przybliżająca postać tego ojca Kościoła winna uwrażliwiać na prawdę o świętych obcowaniu i przyczyniać się do nawiązywania więzi między katechizowanym a Świętym. Propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących działań i postawy będą odnosiły się do wspomnienia liturgicznego św. Ambrożego, prywatnej modlitwy do niego oraz jego naśladowaniu w odniesieniu do studiowania tekstów biblijnych i praktyki *lectio divina*.

Wspomnienie obowiązkowe św. Ambrożego, biskupa i doktora Kościoła przypada w dniu 7 grudnia. Można w tym dniu urządzić „wieczór ze św. Ambrożym”, który może mieć formę modlitewną, studyjną lub mieszaną. Forma modlitewna może przybrać kształt nabożeństwa słowa Bożego, w którym będzie miało miejsce czytanie Pisma Świętego oraz fragmentu dzieła św. Ambrożego. Forma studyjna może przybrać kształt spotkania biblijnego w małych grupach. Na takim spotkaniu wskazane jest czytanie Pisma Świętego, poznawanie interpretacji św. Ambrożego, osobiste ustosunkowywanie się uczestników do tej interpretacji. Forma mieszana, modlitewno-studyjna może przebiegać w ramach dnia lub wieczoru biblijnego ze św. Ambrożym, na który składać się będzie czytanie Pisma Świętego, wykład w oparciu o dzieła św. Ambrożego, medytacja indywidualna oraz

148. B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, s. 48.

dzielenie się w małych grupach. W liturgii godzin we wspomnienie św. Ambrożego czytane są teksty wspólne o pasterzach albo doktorach Kościoła. W godzinie czytań jako drugie czytanie występuje fragment listu św. Ambrożego do biskupa Konstancjusza zatytułowany w brewiarzu *Oświecaj wiernych przez swoje słowa*¹⁴⁹. Ze względu na to, że wspomnienie św. Ambrożego przypada w przeddzień uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, można spotkanie biblijne poświęcić na przybliżenie tekstów św. Ambrożego, w których odwołuje się do Matki Bożej, o których była mowa wyżej. W ramach lekcji religii można wykorzystać słowa pochodzące z liturgii godzin podczas modlitwy wstępnej z mottem z fragmentu dzieła świętego lub można pomodlić za wstawiennictwem św. Ambrożego. W katechezie parafialnej można przygotować formę modlitewną, a mianowicie celebrację Godziny czytań.

Św. Ambroży winien być ukazany uczniom jako ojciec Kościoła. Święty, który cieszy się autorytetem jako nauczyciel Kościoła. Można zaproponować uczniom włączenie tego świętego do prywatnej litanii do Wszystkich świętych, którą uczniowie powinni tworzyć w ramach zajęć katechetycznych, idąc za własnym upodobaniem.

Św. Ambroży może być wzorem dla uczniów, gdy chodzi o studiowanie tekstów biblijnych. Napisał on, że pragnie jedynie „odznaczyć się gorliwością i pilnością w poznawaniu Pisma Świętego (...), a to w tym celu, abym chcąc innych nauczać, sam mógł posiadać potrzebną wiedzę”¹⁵⁰. Modlitewne czytanie Pisma Świętego nie tylko ubogaca tego, kto czyta, ale również daje czytającemu mocne argumenty do rozmów z tymi, którzy wątpią.

Cele dotyczące postawy związane są ściśle z celami dotyczącymi wiedzy oraz umiejętności, a także z zadaniami katechezy, o czym będzie mowa poniżej. Realizacja celów dotyczących postawy uzewnętrznia się w praktykach religijnych. Gdy chodzi o lekcje religii stopień osiągnięcia celów dotyczących postawy nie podlega ocenie szkolnej i w związku z tym katecheta w odniesieniu do nich nie przedstawia wymagań programowych. Uczestniczenie w praktykach religijnych powinno być brane pod uwagę jedynie w związku z przygotowaniem i dopuszczeniem katechizowanego do przyjęcia sakramentów świętych (np. bierzmowania czy małżeństwa) oraz w związku z wystawieniem opinii dla kandydata do seminarium lub zakonu. W przypadku lekcji religii katecheta powinien skoncentrować się na wiadomościach i umiejętnościach ucznia podlegających ocenie szkolnej, a w przypadku katechezy parafialnej powinien zwrócić uwagę na postawę, która nie podlega ocenie szkolnej a wyraża się w praktykach religijnych i codziennym postępowaniu.

149. LG 1, s. 970-972.

150. Św. Ambroży, *Obowiązki duchownych*, rozdz. I 1, 3.

5. Katecheza biblijna z wykorzystaniem postaci św. Ambrożego w realizacji zadań katechezy

W podstawie programowej katechezy ani też w programie nauczania religii nie ma bezpośrednich odniesień do postaci i nauki św. Ambrożego. Jednakże nauka św. Ambrożego może być wykorzystana w katechezie biblijnej w realizacji sześciu zadań katechezy: rozwijania poznania wiary, wychowania liturgicznego, formacji moralnej, wychowania do modlitwy, wychowania do życia wspólnotowego oraz wprowadzenia do misji¹⁵¹, według których grupowana jest treść katechezy w podstawach programowych¹⁵². Pierwsze cztery zadania katechezy są zbieżne z czterema częściami *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Dyrektorია katechetyczne nazywają je filarami katechezy¹⁵³.

Jako pierwsze zadanie katechezy dyrektorია katechetyczne wymieniają rozwijanie poznania wiary. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podaje, że realizację tego zadania wyraża przekazanie Symbolu wiary oraz streszczenie Pisma Świętego i wiary Kościoła¹⁵⁴. Polskie dyrektorium katechetyczne zwraca uwagę przede wszystkim na poznanie Chrystusa, które dokonuje się przez poznanie Tradycji i Pisma Świętego¹⁵⁵. W odniesieniu do św. Ambrożego przy tym zadaniu katechezy może mieć miejsce wykorzystanie komentarza biblijnego do Ewangelii według św. Łukasza. Program nauczania religii poleca tę Ewangelię do realizacji zwłaszcza w klasie VI szkoły podstawowej¹⁵⁶. Poza tym w ramach tego zadania realizowane są treści dotyczące wyznania wiary, a w tym również zagadnienia maryjne. W podstawie programowej dla szkoły ponadpodstawowej proponowane jest kształtowanie postawy pobożności maryjnej oraz matczynej relacji z Matką Bożą¹⁵⁷. Zapoznanie uczniów z tekstami św. Ambrożego, w których porusza on te zagadnienia, może wzbogacić katechezę o nowe źródła formalne.

151. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), Poznań 1998, n. 85-86; PDK 23-30. Należy zwrócić uwagę, że nowe *Dyrektorium o katechizacji* (Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, n. 79-89) podaje inną ilość i inaczej sformułowane zadania katechezy, niż czyniły to DOK i PDK. Jednakże ze względu na obowiązującą Podstawę programową w niniejszym artykule przyjęto starsze ujęcia.

152. Dotyczy to również obecnie obowiązującej Podstawy programowej katechezy z 2018 roku.

153. DOK, n. 130; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK), Kraków 2001, n. 33. W artykułach poświęconych wschodnim Ojcom Kościoła szczegółowo przytaczano wzmianki w KKK odnoszące się do dzieł omawianych Ojców. W niniejszym artykule z tego zrezygnowano z powodu zbyt dużej ilości odniesień. Św. Ambroży jest cytowany w KKK 21 razy – *Katechizm Kościoła Katolickiego, Indeks cytatów*, Poznań 1994, s. 689. Uwzględnienie tych odniesień przekroczyłoby objętość artykułu.

154. DOK, n. 85.

155. PDK, n. 24.

156. PN, s. 104.

157. PP, s. 103.

Drugim zadaniem katechezy według dyrektorów katechetycznych jest wychowanie liturgiczne. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje, że komunია z Chrystusem prowadzi do celebracji Jego zbawczej obecności w sakramentach, a szczególnie w Eucharystii¹⁵⁸. Polskie dyrektorium katechetyczne uściśla, że wychowanie liturgiczne dokonuje się zarówno przez nauczanie, które wyjaśnia tajemnice wiary i sposoby jej celebrowania, jak i przez sam udział w liturgii¹⁵⁹. W odniesieniu do św. Ambrożego przy tym zadaniu katechezy może mieć miejsce wykorzystanie fragmentów pochodzących z liturgii godzin z dzieła *O misteriach*, które czytane są przez cały 15. tydzień okresu zwykłego, w sumie siedem razy¹⁶⁰. Na lekcji religii można wykorzystać cały ten zbiór lub pojedyncze fragmenty dotyczące chrztu oraz Eucharystii.

Trzecim zadaniem katechezy według dyrektorów katechetycznych jest formacja moralna. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podaje, że katecheza powinna przekazywać uczniom postawy Chrystusa, a nieodzownym punktem odniesienia dla formacji moralnej jest Kazanie na Górze, w którym Jezus podejmuje na nowo Dekalog i wyciska na nim ducha błogosławieństw¹⁶¹. W odniesieniu do św. Ambrożego przy tym zadaniu katechezy może mieć miejsce realizowanie katechezy powołaniowej, o której była mowa wyżej.

Czwartym zadaniem katechezy według dyrektorów katechetycznych jest wychowanie do modlitwy. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje, że komunია z Chrystusem prowadzi uczniów do przyjęcia postawy modlitwnej i kontemplacyjnej, jaką On posiadał. Nauczyć modlić się z Jezusem, to znaczy modlić się z tymi samymi uczuciami, z jakimi On zwracał się do Ojca: adoracją, uwielbieniem, dziękczynieniem, zaufaniem, prośbą, podziwem dla Jego chwały¹⁶². W odniesieniu do św. Ambrożego przy tym zadaniu katechezy może mieć miejsce ponowne wykorzystanie fragmentów pochodzących z liturgii godzin. Tym razem będzie chodziło o komentarze św. Ambrożego do psalmów¹⁶³, które czytane są w liturgii siedem razy¹⁶⁴. Warto zaznaczyć, że wśród wymagań szczegółowych katechezy w szkole ponadpodstawowej wymieniona została Księga Psalmów, a uczeń ma wskazać na osobisty i wspólnotowy charakter psalmów oraz modlić się psalmami w określonych sytuacjach egzystencjalnych¹⁶⁵. Poza tym warto wdrażać uczniów do podejmowania prywatnej lektury Pisma Świętego¹⁶⁶, która może stać się formą modlitwy. W katechezie pożyteczne jest podanie przykładów świętych stanowiących wzory modlitwy,

158. DOK, n. 85.

159. PDK, n. 25.

160. LG 3, s. 399-400; 404-405; 407-409; 411-413; 416-417; 420-421; 424-425.

161. DOK, n. 85.

162. DOK, n. 85.

163. Ps 1; 36; 43; 48; 118.

164. LG 3, 176-177; 277-278; 281-282; 387-389; 441-442; LG 4, s. 106-107 109-110.

165. PP, s. 115.

166. PP, s. 61.

aby uczeń mógł modlić się na wzór świętych oraz rozumiał wstawienniczą rolę świętych¹⁶⁷. Sprzyjają temu jednostki katechetyczne poświęcone ojcom Kościoła.

Piątym zadaniem katechezy według dyrektorów katechetycznych jest wychowanie do życia wspólnotowego. W odniesieniu do św. Ambrożego realizacja tego zadania polega na umacnianiu więzi ze świętym w ramach świętych obcowania we wspólnocie Kościoła.

Szóstym zadaniem katechezy według dyrektorów katechetycznych jest wprowadzenie do misji. Polskie dyrektorium katechetyczne przypomina o wezwaniu do realizacji mandatu misyjnego danego przez zmartwychwstałego Pana¹⁶⁸. Życie codzienne zgodne z zasadami wiary, wzbogacone dobrą znajomością Symbolu oraz treści Pisma Świętego i umiejętnością jego poprawnej interpretacji, jest podstawą do zaangażowania apostołskiego, do którego przygotowuje systematyczna katecheza. Zadanie wprowadzenia do misji jest ściśle związane z zadaniem rozwijania poznania wiary oraz celami odnoszącymi się do wiedzy ucznia. Zapoznanie się z nauką św. Ambrożego może przygotować uczniów do dawania świadectwa swej wierze.

Wszystkie zadania katechezy są ze sobą powiązane i stanowią zróżnicowaną i wieloaspektową całość¹⁶⁹. Każde z nich, na swój sposób, realizuje nadrzędny cel katechezy, którym jest doprowadzenie do wiary dojrzałej, dlatego też każde z tych zadań powinno być brane pod uwagę w określaniu celów szczegółowych. Ponadto wymienione zadania katechezy winny się wzajemnie uzupełniać¹⁷⁰. Katecheza oparta na postaci św. Ambrożego może włączyć się w realizację każdego z sześciu zadań katechezy. Cele dotyczące wiedzy, umiejętności i postawy również mogą być wykorzystane w ramach poszczególnych zadań. Programowanie katechezy i podstawa programowa koncentruje się wokół sześciu zadań katechezy, dlatego też ważne jest w przypadku treści o ojcach Kościoła znaleźć właściwe odniesienie do zadań i powiązać zadania z celami szczegółowymi katechezy, dotyczącymi wiadomości, umiejętności i postawy.

6. Uwagi końcowe

Wśród zadań katechezy biblijnej można wymienić poznanie Pisma Świętego (wiadomości), wdrożenie do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych (umiejętności) oraz stosowanie słowa Bożego w życiu i praktykowanie modlitwy biblijnej (postawa). Ojcowie Kościoła mogą być patronami katechezy biblijnej, ponieważ realizowali oni te założenia, a ich dzieła mogą stanowić źródła formalne katechezy. Przybliżenie życiorysów ojców Kościoła jest niezbędne do nawiązania relacji z tymi Świętymi, a także stanowi pomoc do poznawania historii Kościoła i Tradycji.

167. PP, s. 116.

168. PDK, n. 29.

169. PDK, n. 30.

170. PDK, n. 30.

Bibliografia

- „Uważajcie jak słuchacie” (Łk 8, 18). *Teoria i praktyka lectio divina*, red. H. Witczyk, S. Hareźga, Kielce 2003.
- Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostołska o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła *Verbum Domini* (VD).
- Benedykt XVI, Św. Ambroży. *Audiencja generalna, 24 października 2007 r.*, „L’Osservatore Romano” 28 (2007), nr 12, s. 37-38.
- Bianchi E., *Przemodlić Słowo. Wprowadzenie do lectio divina*, tłum. A. Tronina, Kraków-Tyniec 1998.
- Bogucki A., *Wstęp*, w: Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, tłum. W. Szoldrski, oprac. i wstępem opatrzył A. Bogucki, „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy”, t. XVI, Warszawa 1977, s. 9-15.
- Chmiel J., Św. Augustyna pierwsze spotkanie z Biblią, w: *Duch i Oblubienica mówią: „Przyjdź”*. Księga pamiątkowa dla Ojca Profesora Augustyna Jankowskiego OSB w 85. rocznicę urodzin, zebrał i oprac. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 87-90.
- Degórski B., *Duchowość monastyczna św. Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998) t. 34-35, s. 69-83.
- Drączkowski F., *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998.
- Dyrektorium duszpasterstwa powołań. Zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski 15 czerwca 1990 roku*, n. 16 (DDP), w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Program duszpasterski na rok 1994/95. Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła. Materiały formacyjne i homiletyczne w roku duszpasterskim 1994/95*, Katowice 1994, s. 329-351.
- Eckmann A., Św. Ambroży jako duchowy mistrz św. Augustyna, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 195-198.
- Gładyszewski L., *Jan Paweł II a 1600. rocznica śmierci św. Ambrożego (List apostołski „Operosam diem”)*, „Vox Patrum” 27 (2007) nr 50-51, s. 173-178.
- Grzywaczewski J., *Recepcja św. Ambrożego w Kościele Wschodnim*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 227-256.
- Jan Paweł II, List apostołski *Operosam diem* w 1600. rocznicę śmierci świętego Ambrożego biskupa i doktora Kościoła, AAS 89 (1997) s. 217-239; „L’Osservatore Romano” 136 (1996), nr 280, s. 1. 4-6; tłum. R. Sawa, w: „Vox Patrum” 16 (1996), nr 30-31, s. 7-32.
- Kania W., *Doktor dziewictwa – św. Ambroży*, „Vox Patrum” 17 (1997), z. 32-33, s. 133-137.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kochel J., *W Szkole Słowa Bożego. Medytacje w rytmie lectio divina*, Opole 2001.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Dokument przyjęty*

- podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski 19 września 2018 roku* (PN), Częstochowa 2019.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK), Kraków 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Dokument przyjęty podczas 379. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski 8 czerwca 2018 roku* (PP), Częstochowa 2018.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), Poznań 1998.
- Królikowski J., *Synteza Tradycji chrześcijańskich. Cechy charakterystyczne ekumenizmu św. Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 107-118.
- Kudasiewicz J., *Modlitwa Biblią. Wprowadzenie do lectio divina*, Kielce 2000.
- Libera P., *Eucharystia i Pieśń nad Pieśniami u św. Ambrożego*, w: *Pokarm nieśmiertelności. Eucharystia w życiu pierwszych chrześcijan*, red. W. Myszor, E. Stanuła, Katowice 1987, s. 179-189.
- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 1: Okres Adwentu, Okres Narodzenia Pańskiego*, (LG 1) Pallottinum 1982.
- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 2: Wielki Post. Okres wielkanocny*, (LG 2), Pallottinum 1984.
- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 3: Okres zwykły, tygodnie I-XVII*, (LG 3) Pallottinum 1987.
- Liturgia godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego, tom 4: Okres zwykły, tygodnie XVIII-XXXIV*, (LG 4) Pallottinum 1988.
- Masini M., *Wprowadzenie do lectio divina. Teologia, metoda, duchowość, praktyka*, tłum. B. Żurowska, Kraków 2001.
- Müller A., *Ecclesia – Maria. Die Einheit Marias und der Kirche*, Freiburg 1955.
- Naumowicz J., *Wstęp*, w: *Św. Ambroży z Mediolanu, Listy*, tom 1, przekł. i przypisy P. Nowak, Wstęp i oprac. J. Naumowicz, Kraków 1997, s. 7-28.
- Nauroy G., *Jérôme, lecteur et censeur de l'exégèse d'Ambroise*, w: *Jérôme entre l'Occident de l'Orient XVIe centenaire du départ de saint Jérôme de Rome et de son installation à Bethléem. Actes du Colloque de Chantilly (septembre 1986)*, publiés par Y-M. Duval, Paris 1988, s. 173-203.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1997.
- Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.
- Nocoń A., *Poeta poranka i wieczoru. Hymny św. Ambrożego w Liturgii godzin*, „Vox Patrum” 32 (2012) t. 57, s. 437-451.
- Paciorek A., *Ambrożyjskie inspiracje egzegezy biblijnej*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 95-105.
- Pałucki J., *Rola Eucharystii w duszpasterskiej działalności św. Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 135-153.

- Pałucki J., *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle eksportacji pastoralnych*, Lublin 1996.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia. Załącznik nr 1: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum, w: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej”, Warszawa, dnia 2 marca 2018 r., poz. 467, s. 3.
- Sajdak J., Wikarjak J., *Przedmowa*, w: Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, Z oryginału łacińskiego przełożył K. Abgarowicz, Warszawa 1967, s. 5-18.
- Santorski A., *Eklezjologiczne elementy mariologii świętego Ambrożego*, „Vox Patrum” 18 (1998), t. 34-35, s. 119-127.
- Secondin B., *Modlitewna lektura Pisma Świętego*, tom I: *Zasady, przykłady i metoda medytacji lectio divina w grupie i dla osób indywidualnych*, przekł. A. Ryndak-Laciuga, Kraków 2006
- Secondin B., *Modlitewna lektura Pisma Świętego*, tom II: *27 przykładów, aby nauczyć się medytacji Lectio divina*, przekł. A. Ryndak-Laciuga, Kraków 2006.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*.
- Stypułkowska B., *Biblijna formacja katechetów*, Częstochowa 2015.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Atanazy Aleksandryjski*, „Veritati et Caritati” (2017) nr 8, s. 337-373.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Grzegorz z Nazjanzu*, „Veritati et Caritati” (2017) nr 9, s. 459-496.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Bazyle Wielki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XLV (2017), s. 135-158.
- Stypułkowska B., *Wschodni Ojcowie Kościoła w katechezie biblijnej. Św. Jan Chryzostom*, „Veritati et Caritati” (2018) nr 10, s. 419-447.
- Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy (36-69)*, tom 2, tłum., przypisy i indeksy P. Nowak, oprac. J. Naumowicz, Kraków 2003.
- Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy 70-77; 1*-15* (poza zbiorem)*, *Akta synodu z Akwilei*, tom 3, tłum., przypisy i indeksy P. Nowak, oprac. J. Naumowicz, Kraków 2012.
- Św. Ambroży z Mediolanu, *Listy*, tom 1, przekł. i przypisy P. Nowak, Wstęp i oprac. J. Naumowicz, Kraków 1997.
- Św. Ambroży, *O dziewicach*, w: Św. Ambroży, *Wybór pism. Część druga*, przekł.: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz, W. Szoldrski, Wstęp i opracowanie: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz., Warszawa 1986, s. 173-228.
- Św. Ambroży, *O dziewicach*, w: Św. Ambroży, *Wybór pism. Część druga*, przekł.: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz, W. Szoldrski, Wstęp i opracowanie: J. Jundziłł, P. Libera, K. Obrycki, R. Pankiewicz., Warszawa 1986, s. 173-228.

- Św. Ambroży, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza*, tłum. W. Szołdrski, oprac. i wstępem opatrzył A. Bogucki, „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy”, t. XVI, Warszawa 1977.
- Św. Augustyn, *Wyznania*, przeł. Z. Kubiak, Warszawa 1978.
- Św. Hieronim, *List 22. Do Eustochium córki Pauli o strzeżeniu dziewictwa*, w: Hieronim ze Strydonu, *Listy I (1-50)*, Wstęp i oprac. na podstawie tłumaczenia ks. Jana Czujka M. Ożóg, tekst łaciński przygotował H. Pietras, Kraków 2010, s. 82-113.
- Święty Ambroży z Mediolanu, *Obowiązki duchownych*, Z oryginału łacińskiego przełożył K. Abgarowicz, Warszawa 1967.
- Święty Augustyn, *De doctrina christiana. O nauce chrześcijańskiej*, Tekst łacińsko-polski, przeł., wstępem i komentarzem opatrzył J. Sulowski, Warszawa 1989.
- Świrko-Pilipczuk J., *Wartości i cele kształcenia ogólnego*, w: F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 43-116.
- Wiedza, w: <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/wiedza.html> (2018.07.14).
- Wons K., *Jak żyć słowem Bożym na co dzień*, Kraków 2000.
- Zatorski W., *Usłyszeć słowo Boże. Praktyka lectio divina*, Kraków 1999.
- Zimny W., *Czy św. Ambroży był słabym teologiem? Nowatorskie aspekty nauki o Trójcy Świętej w dziele De fide*, „Colloquia Theologica Ottoniana” (2013) nr 1, s. 141-156.

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest kolejną publikacją w cyklu tekstów poświęconych ojcom Kościoła Wschodu i Zachodu w katechezie biblijnej. Zostali wybrani ci ojcowie, których określamy tytułem wielkich doktorów Kościoła. Obszarem zainteresowania tego cyklu nie są badania patrystyczne, ani też przedstawienie w katechezie całokształtu spraw odnoszących się do danego ojca Kościoła, ale wydobycie z życia i dzieł ojców praktycznego zastosowania dla katechezy biblijnej.

Niniejszy artykuł poświęcony jest św. Ambrożemu, biskupowi Mediolanu. Przedstawiono propozycje dla katechezy biblijnej wynikające z realizacji celów dotyczących wiadomości, celów dotyczących umiejętności oraz celów dotyczących postawy. Odniesiono się też do sześciu podstawowych zadań katechezy.

Słowa kluczowe: katecheza biblijna, ojcowie Kościoła, lekcja religii, katecheza parafialna

WESTERN CHURCH FATHERS IN BIBLICAL CATECHESIS. ST. AMBROSE

Summary

The present paper continues a series of publications on Eastern and Western Fathers of the Church in biblical catechesis. The Fathers who are recognized with the titles of the Great Doctors of the Church were selected for presentation. The series is neither focused on patristic research, nor concerned in presentation of the broad spectrum of topics related to a particular Father of the Church in catechesis, but it is intended to draw the practical application for biblical catechesis out of the life and works of Fathers.

The present paper is dedicated to St. Ambrose, the bishop of Milan. There were presented propositions for biblical catechesis resulting from the realization of purposes of gaining knowledge, acquiring skills and abilities, and building attitudes. Also the six basic tasks of catechesis are referred to.

Key words: biblical catechesis, fathers of the Church, religion classes, parish catechesis